

HÂLİD b. VELİD

(خالد بن الوليد)

Ebû Süleymân Seyfullâh
ve Fârisü'l-İslâm Hâlid b. el-Velîd
b. el-Mugîre el-Mahzûmî el-Kureşî
(ö. 21/642)

Hz. Peygamber'in
seyfullah unvanı verdiği
meşhur kumandan sahâbî.

Hicretten 35-39 yıl kadar önce (583-587) Mekke'de doğdu. Soyu yedinci göbekten dedesi Mürre'de Resûl-i Ekrem'in soyu ile birleşir. Babası Velîd b. Mugîre Kureyş kabilesi arasında seçkin bir kişiydi. Annesi Lübâbe es-Suğrâ Asmâ bint Hâris, Hz. Abbas'ın karısı Lübâbe el-Küb-râ bint Hâris ile Hz. Peygamber'in hanımlarından Meymûne bint Hâris'in baba bir kız kardeşidir. Hâlid'in mensup olduğu Kureyş kabilesinin Mahzûmoğulları kolu hilfü'l-ahlâf'a bağlı olmanın yanı sıra kubbe (savaş için para ve silâh toplanan çadır) ve "e'inne" (süvari birliği) ile ilgili vazifeleri, ayrıca Kureyş'in süvari birliği kumandanlığını da üstlendiği için askerî gücü elinde bulunduruyor, aynı zamanda diğer Kureyş kabileleri gibi ticaretle meşgul oluyordu.

Hâlid doğumundan sonra, Mekke'deki geleneğe uyularak temiz ve sağlıklı bir iklimde yetiştirilmek üzere çöldeki bir ailenin yanına verildi. Beş altı yaşına ulaşınca Mekke'ye ailesinin yanına döndü. Oğlunun yetişmesine büyük önem veren babası ona bütün Araplar'ın sahip olmak istedikleri kahramanlık, cesaret ve cömertlik gibi iyi hasletleri telkin etmeye, Mugîre soyundan gelen bir Mahzûmlu olduğunu ve bu soyla övünmesi gerektiğini zihnine yerleştirmeye başladı. Kabilenin yürüttüğü e'inne vazifesinin bir gereği olarak ata binmeyi, ok, yay, mızrak, kalkan ve kılıç kullanmayı, süvari birliklerini sevk ve idare etmeyi öğrendi. Spor yaparak güçlü bir fiziğe sahip oldu. Çocukluğunda akranı olan Hz. Ömer ile gürüş tuttuğu, onu yendiği ve bacağının kırılmasına sebep olduğu rivayet edilir. Hâlid, bu yıllarda zaman zaman diğer Kureyşli zengin çocukları gibi ticaret kervanlarıyla Suriye, Irak, Medâin, Mısır ve Yemen'e gitti. Onun yetişme çağında okuma yazma öğrendiği ve müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'in kâtipleri arasında yer aldığı bilinmektedir.

İslâm davetini Câhiliye devrinin âdet ve geleneklerini yıkan, kabile gurur ve asabiyetini ortadan kaldıran bir hareket

olarak değerlendiren Hâlid b. Velîd İslâm dinine karşı düşmanlıkta, Hz. Muhammed'e ve ona inananlara karşı nefrette babası, diğer kabile mensupları ve Kureyş ileri gelenleri gibi düşünüyor ve hareket ediyordu. Bu düşmanlığın ve mücadelenin öncülüğünü yapan kabile, hicretten sonra müslümanlara karşı başlayan silâhlı mücadelede kubbe ve e'inne vazifelerinin tabii sonucu olarak aktif görevler üstlendi. Hâlid'in, hicretten on dokuz ay sonra yapılan Bedir Gazvesi'ne (17 Ramazan 2/13 Mart 624) iştirak edip etmediği kesin olarak bilinmemektedir. İbn Sa'd onun Bedir'e katıldığını rivayet eder (*e't-Tabağât*, VII, 394). Bedir'de müslümanlara esir düşen kardeşi Velîd b. Velîd'i kurtarmak için savaştan sonra diğer kardeşi Hişâm ile Medine'ye giden Hâlid fidyasını ödeyerek kardeşinin serbest bırakılmasını sağladı ve birlikte Mekke'ye dönmek üzere yola çıktılar. Müslüman olmaya karar veren Velîd yolda kardeşlerini bırakıp Medine'ye kaçtı. Bu olaya çok sinirlenen Hâlid Medine'ye döndü ve Velîd'i zorla Mekke'ye götürerek hapsedi. Ancak Velîd haptisten kaçıp tekrar Medine'ye gitti. Hz. Peygamber Velîd'i, Kureyş'in elinde bulunan Ayyâs b. Ebû Rebîa ile Seleme b. Hişâm'ı kurtarıp Medine'ye kaçırmak üzere görevlendirdi. Velîd'in onları Mekke'den gizlice kaçırdığını öğrenen Hâlid peşlerine düştüyse de Mekke'ye eli boş olarak döndü.

Hâlid b. Velîd, Uhud Gazvesi'nden (7 Şevval 3/23 Mart 625) başlayarak Kureyş ordusunda süvari birliğinin kumandanlığını yapmaya başladı. Müslümanların lehine sonuçlanmak üzere devam eden Uhud Gazvesi'nde, Resûl-i Ekrem'in kesin emrine rağmen bazı müslümanların Ayneyn tepesinden ayrıldığını görünce İslâm ordusuna arkadan hücum ederek savaşın neticesini değiştirdi. Hendek Gazvesi'nde de (5/627) Kureyş ordusunun süvari birliğinin başında bulunan Hâlid zaman zaman hendeği aşmaya çalıştı. Hz. Peygamber'in çadırı hizasındaki bölgeden şiddetli bir saldırıya girişti; ancak gece yarısına kadar devam eden bu saldırıdan bir sonuç alamadı. Hendek Gazvesi'nden sonra Mekke'ye dönen Kureyş ordusunun arkasını emniyete alma vazifesini Amr b. Âs ile birlikte yerine getirdi. Hicretin 6. yılında (628) umre yapmak niyetiyle Hudeybiye'ye gelen Resûl-i Ekrem'i ve müslümanları Mekke'ye sokmak istemeyen Kureyşliler, Usfân önünde bulunan Gamîm adlı tepeye yerleştirdi.

dikleri 200 kişilik bir süvari birliğine Hâlid b. Velîd'in kumanda etmesini kararlaştırdılar. Ashabı ile öğle namazı kılarak seyrettiği Hz. Peygamber'e ansızın hücum etmeyi düşünen Hâlid bunu bir başka namaz vaktinde gerçekleştireceğini askerlerine söyledi; ikindi namazında Resûlullah'ın korku namazı (salâtü'l-havf) kıldırıldığını görünce de, "Bu adam korunmuştur" (Vâkîfî, II, 746) diyerek Hz. Peygamber'e karşı düşmanlığının ve küfürdeki ısrarının artık sona ermesi gerektiğini âdeta itiraf etti. Hâlid, Hudeybiye Antlaşması'ndan bir yıl sonra umretü'l-kazâ amacıyla Mekke'ye gelen Resûl-i Ekrem'le karşılaşmak istemediği için şehirden ayrıldı.

Umretü'l-kazâ için Hz. Peygamber'le birlikte Mekke'ye gelen Velîd kardeşi Hâlid'i bulamayınca kendisine verilmek üzere bir mektup bıraktı. Bu mektupta, İslâmiyet'i kabul etmemesini ve bu dinden uzak durmasını hayretle karşıladığını belirttiikten sonra Resûlullah'ın kendisini sorduğunu ve, "Hâlid gibi bir insanın İslâm'ı tanınaması ne tuhaf! Keşke o, gayret ve kahramanlıklarını müslümanların yanında müşriklere karşı gösterseydi; bu kendisi için çok daha hayırlı olurdu. Biz de onu başkalarına tercih ederdik" dediğini bildirdi (*a.g.e.*, II, 745-749). Kardeşinin mektubunu okuyunca müslüman olmaya karar veren Hâlid b. Velîd, Osman b. Talha ve Amr b. Âs ile birlikte 1 Safer 8 (31 Mayıs 629) tarihinde Medine'ye gitti. Mescid-i Nebevî'de Hz. Peygamber'in huzurunda kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. Bunun üzerine Resûlullah, "Seni doğru yola ulaştıran Allah'a hamdolsun! Seni yalnızca hayra ulaştıracağımı umduğum bir aklın olduğunu biliyorum" dedi. Hâlid, günahlarını bağışlaması için Allah'a dua etmesini kendisinden isteyince Hz. Peygamber, "İslâmiyet daha önceki günahları siler" cevabını verdi. Hâlid öyle de olsa dua etmesini isteyince Resûl-i Ekrem aynı cevabı tekrarladı. Bu cevaba rağmen, "Öyle de olsa yâ Resûlallah dua buyursanız" deyince Hz. Peygamber, "Allahım! Daha önce yaptıklarından dolayı Hâlid'i bağışla!" diye dua etti. Resûl-i Ekrem, ensarın ileri gelenlerinden Hârise b. Nu'mân'ın kendisine bağışladığı Mescid-i Nebevî civarındaki evlerden birini Hâlid'e verdi. Evin darlığından şikâyet edince de, "Binayı yukarıya doğru yükselt; Allah'tan da genişlik iste" dedi.

Hâlid müslüman olduktan sonra üç yıl kadar Hz. Peygamber'in emrinde ve soh-

betinde bulundu. Müslüman olarak katıldığı ilk savaş Mûte Savaşı'dır (Cemâziyelevvel 8/Eylül 629). Hâlid bu savaşta, İslâm ordusunu Bizans ordusuna imha edilmekten kurtardı. Medine'ye dönünce Resûl-i Ekrem kendisine "seyfullah" (Allah'ın kılıcı) unvanı verdi. Mekke'nin fethinde (20 Ramazan 8 / 11 Ocak 630), dört kol halinde şehre giren İslâm ordusunun sağ kol birliğinin kumandanlığını yaptı. Handeme dağının eteklerinde, kumandanlığını Safvân b. Ümeyye'nin yaptığı Kureys birliğini kısa bir sürede bozguna uğratarak şehrin fethi sırasındaki tek mukavemeti kırdı. 25 Ramazan 8 (16 Ocak 630) günü Hz. Peygamber onu Nahle vadisinde bulunan Uzzâ putunu yıkmakla görevlendirdi. Hâlid Nahle'ye ikinci gidişinde putu yıkıp Resûl-i Ekrem'in yanına döndü. Mekke'nin fethinden sonra çevredeki bazı kabileleri İslâm'a davet amacıyla seriyeler gönderen Hz. Peygamber, 350 kişilik bir ordunun başına Hâlid'i tayin edip Benî Cezîme kabilesi üzerine Gumeysâ'ya gönderdi (Şevval 8 / Şubat 630). Kabile mensuplarının, "Dinimizi değiştirdik" şeklindeki sözlerinden onların müslüman olduklarına kani olmayan Hâlid b. Velid öldürmelerini emretti. Bu olaya üzülen Hz. Peygamber, "Allahım! Ben Hâlid'in yaptıklarından beriyim" dedi ve Hz. Ali'yi Cezîme kabilesine gönderip öldürülen otuz kişinin diyetlerini ödetti. Hâlid'i kınamakla birlikte cezalandırmadı ve kumandanlık görevinden de azletmedi. Hâlid Huneyn Gazvesi'nde hafif yaralandı. Kendisini ziyaret eden Resûl-i Ekrem bir süre sonra, Huneyn'de yenilip Tâif'e kaçan Sakifîler'i takip etmekle görevlendirilerek 100 kişilik bir süvari birliğini onun

emrine verdi; ardından kendisi de Tâif'e gitti. Hâlid b. Velid'in Resûlullah'ın emrinde katıldığı son gazve Tebük Gazvesi'dir. 9 (630) yılında vuku bulan bu sefer esnasında bir savaş olmayınca Hz. Peygamber tarafından bir askerî birlikle Tebük'ten Dûmetülcendel'e, Ükeydir b. Abdûlmelik'in üzerine gönderildi. Bu görevini başarıyla tamamlayıp dönen Hâlid, Rebûlâhîr 10'da (Temmuz 631) 400 askerle Necran'a giderek Hâris b. Kâ'b kabilesini İslâm'a davet etmekle görevlendirildi. Hâlid, adı geçen kabilenin daveti kabul ederek müslüman olduğunu haber veren ve ne yapacağına dair tâlimat beklediğini bildiren mektubuna cevap olarak Hz. Peygamber'den aldığı yazılı emir üzerine bu kabileden bir heyetle birlikte Medine'ye döndü. Heyet mensuplarını evinde on gün kadar misafir edip ağırladı. Aynı yıl Vedâ haccına iştirak etti.

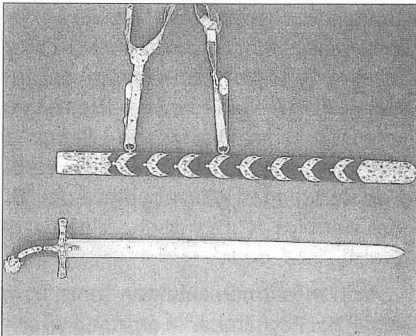
Kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in halife olmasında, Üsâme ordusunun gönderilmesinde ve zekât vermeyi reddeden kabilelerle savaşmanın doğru olup olmadığına dair tartışmalarda Hâlid'in adı geçmemektedir. Buna mukabil irtidad hareketlerine karşı Hz. Ebû Bekir'in yanında yer aldı. 11 yılı Cemâziyelevvel (veya Cemâziyelâhîr) ayında (Ağustos veya Eylül 632) Zülkassa'ya gitmek üzere Necid'e doğru hareket eden halifenin yanında, Fezâre kabilesinin zekât mallarına el koyup Medine'ye gönderilmesine engel olan Hârice b. Hısn el-Fezârî kumandası altındaki âsilerle yapılan Zülkassa Savaşı'nda ordunun sancaktarlığını yaptı. Bu küçük çatışmadan sonra Hz. Ebû Bekir, diğer mürtedlerle savaşmak üzere hazırladığı 4000 kişilik ordunun başına Hâlid'i başkumandan tayin etti. Hâlid, 27 Cemâziyelâhîr 11 (19 Eylül 632) tarihinde, peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid el-Esedî'nin üzerine yürüdü. Büzâha'da yapılan savaşta mürtedler öldürüldü, Tuleyha ise kaçtı. Hâlid daha sonra, zekât vermeyi reddeden Temîm kabilesiyle savaşmak üzere Bütâh'a gitti. Bazı mürtedlerle kabilenin reisi Mâlik b. Nüveyre'yi öldürdü; karısı Ümmü Mütemmim ile evlendi. Peygamberlik iddiasında bulunan Secâh, Hâlid'in mürtedlere karşı başarı kazandığını görünce iddiasından vazgeçerek bu bölgeden ayrıldı ve Yemâme'ye Müseylimetülkezzâb'ın yanına giderek onunla evlendi. Hâlid, Resûl-i Ekrem'in nübüvvetine ortaklık iddiasında bulunan ve bazı hokkabazlıklarla ken-

disine bir meleğin vahiy getirdiğini iddia eden Müseylime'nin ortadan kaldırılması için Bütâh'tan Yemâme'ye hareket etti. Yolda Müseylime ve kabilesi Benî Hanîfe'nin Akrabâ adlı yerde toplandıklarını haber alınca o tarafa yöneldi; şiddetli bir savaştan sonra mürtedlerin başı ve ileri gelenleri öldürüldü. 12 (633) yılı başında sona eren ve tarihe Akrabâ Savaşı olarak geçen bu çarpışmada yetmiş muhacir, yetmiş ensardan olmak üzere 600'den fazla şehid verildi (bazı rivayetlerde 700, 1200 ve 1700 rakamları da zikredilir). Hâlid, savaştan sonra Benî Hanîfe kabilesinden bir heyeti Medine'ye Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Bazı rivayetlere göre bu heyetle birlikte kendisi de Medine'ye dönmüştür.

Hz. Ebû Bekir, irtidad hareketleri ve isyanlar bastırıldıktan sonra Yemâme'de bulunan Hâlid'i, Fırat nehrinin güney taraflarında Sâsânî İmparatorluğu ile savaşmakta olan Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî kumandasındaki Bekir b. Vâil kabilesine yardım etmesi için Irak'a gönderdi ve böylece İslâm tarihinde fütuhât dönemi için ilk adımı attı. Hâlid'in başkumandan tayin edilmesiyle başlayan, bütün insanlık tarihinin en büyük ve en geniş, süratli ve tesirli, asıl bâriz vasfı devamlı ve kalıcı olan bu fütuhât sayesinde müslümanlar dünya ile temasa geçme imkânını elde ettiler. Hâlid b. Velid önce Irak'ta Sâsânîler'e, ardından Suriye'de Bizans'a karşı iki ayrı başkumandanlık altında başlatılan bu fetihlerin ilk zamanlarında her iki cephede de İslâm ordularına başkumandan ve kumandan olarak önemli görevler yüklendi. Hz. Ebû Bekir, sahâbîlerle yaptığı istişareden ve Hz. Ömer'in tavsiyesinden sonra Hâlid'in Yemâme'den Irak'a gitmesini emretti. Hâlid hemen harekete geçip önce Bahreyn'e gitti; oradan da o sırada Haçfân'daki ordugâhında bulunan ve halifeden yardım istemiş olan Müsennâ ile buluşmak üzere Nibâc'a geçti (Yemâme'den Basra körfezine gidilen yolda Hâlid'in uğradığı, günümüzde Nibâcû Tuveyla' denilen Nibâc ile, bugün Eşyâh adı verilen, başta Caetani olmak üzere birçok tarihçinin Hâlid'in güzergâhını tesbitte hataya düştüğü Mekke-Medine-Hîre yolu üzerindeki diğer Nibâc'ı karıştırmamak gerekir; bk. Fayda, s. 329-331).

Çoğunluğunu ensarın teşkil ettiği 2000 kişilik çekirdek kuvvetin sayısı Müsennâ'nın emrindeki askerlerle birleşerek 5000 kişiye ulaştı. Hâlid Nibâc'dan Basra körfezindeki Übülle'ye gitti; daha sonra

Hâlid b. Velid'e ait olduğu söylenen kılıç ve kını (TSM, Mukaddes Emanetler, Envanter nr. 21/147)

Basra'nın kurulacağı bu liman şehrini küçük bir çatışmadan sonra fethetti. Fırat nehrinin güney istikametinden batıya doğru, Nehrülmerre (Nehrülmürre) diye bilinen ırmağın yanındaki büyük bir kaleyi cizye ödemelerini şart koşarak barış yoluyla ele geçiren Hâlid bölgenin idaresini Bekir b. Vâil kabilesinden Kutbe b. Katâde'ye bıraktı. Zendeved-Dürtâ ve Hürmüzc'd'i yine barış yoluyla, Ülleys'i ise şehri teslim etmeyi reddeden Sâsânî kumandanı Câbân'ın üzerine gönderdiği Müsennâ kumandasındaki birliğin Nehrüddem mevkiinde kazandığı savaştan sonra ele geçirdi. Şehir halkı ile yıllık 1000 dinar ödemeleri şartıyla 3 Receb 12 (13 Eylül 633) tarihinde bir antlaşma yaptı. Yoluna devam ederken kumandanlığını Âzâdbih'in yaptığı bir başka Sâsânî hudud muhafaza birliğini mağlûp ederek Müsennâ'nın ordugâhının bulunduğu Haffân'a uğradı. Âzâdbih'in yenildiğini öğrenen Hîre halkı, yüksek surlarla çevrili şehirde bulunan üç büyük kaleye sığındı. Hâlid kumandasındaki İslâm ordusunun şehrin çevresinde atlarıyla görünmesi üzerine Hîreliler, Sâsânî tahtında oturan III. Yazdicer'den yardım geleceğini ümit etmedikleri için teslim olmaya karar verdiler. Hâlid kendileriyle, diğer birçok şart yanında cizye ödemele-ri üzerine bir antlaşma yaptı. Hîre'de bir müddet kalan Hâlid, şehrin çevresine ve Fırat'ı geçerek Sevâd bölgesinde bulunan bazı yerlere akınlar düzenledi. Bu arada Bânikyâ ve Bârüsmâ ile Fırat'ı Dic-

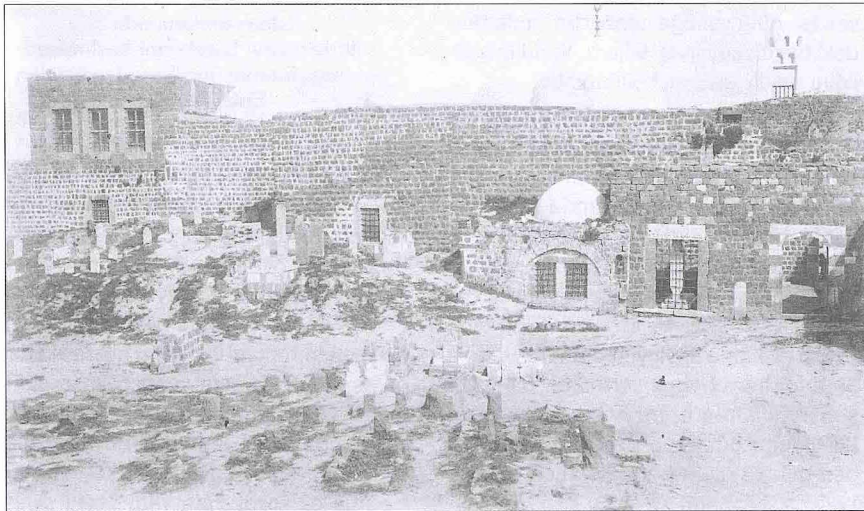
le'ye bağlayan iki büyük kanalın içinden geçtiği, Sâsânîler'in mühim bir erzak ve silâh ambarı olan Enbâr şehrini barış yoluyla, ticaret kervanlarının uğradığı çok önemli bir menzil olan, Suriye-Arabistan çölünün birleştiği yerde kurulmuş Aynüttemr'i savaşıarak fethetti. Şehrin çevresindeki bazı bedevî kabilelerini tenkil etti. Böylece Basra körfezinden Aynüttemr'e Fırat nehri boyunca uzanan top- rakların İslâm devleti sınırlarına katılma- sını sağladı.

Hz. Ebû Bekir Hîre'de bulunan Hâlid'e yazdığı mektupta, Dûmetülcendel'e giderek Hz. Peygamber ile yaptığı antlaş- mayı bozan Ükeydir b. Abdümelik'in üze- rine yürümesini, oradan da Suriye'ye geçmesini emretti. Hâlid Irak'ta yerine Müsennâ b. Hârîse'yi bırakıp Dûmetül- cendel'e gitti, burayı ikinci defa fethetti ve Ükeydir'i öldürdü. Burada iken halife- nin emir ve ahidnâmesini ihtiva eden ye- ni bir mektubunu alınca 70 mil uzaklıkta ve kuzeybatı istikametindeki Kelb kabi- lesinin suyu olan Kurâkr'a gitti. 700- 800 kişilik süvari birliği, Kurâkr ile Süvâ arasındaki çölü Râfi' b. Âmire'nin kılavuz- luğu ile beş günde aştı. Hristiyan Gassâ- nîler'in askerî karargâhları olan Mercî- râhit'e saldırarak onları mağlûp ettikten sonra (18 Safer 13/23 Nisan 634) Busrâ'ya indi. Burada Hz. Ebû Bekir'in Suriye fethi için göndermiş olduğu Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Şurâhbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebû Süfyân ile buluştu. Şehrin kuşatıl- ması sırasında diğer kumandanlar onu

başkumandanlığa getirdiler (bazı riva- yetlere göre onu bu mevkiye halife tayin etmiştir). Kısa süren muhasaradan son- ra Busrâ ve bu şehrin içinde bulunduğu Havran bölgesi fethedildi. Hâlid b. Ve- lîd'in kumandası altında birleşen İslâm ordusu kuzeye doğru ilerledi ve Amr b. Âs ile Ecnâdeyn'de buluştu. Hâlid, Bi- zans İmparatoru Herakleios'un kardeşi Theodoros kumandasındaki 80.000 kişi- lik ordu ile yapılan ve müslümanlara Fi- listin ve Suriye kapılarını açan Ecnâdeyn Savaşı'nda büyük bir zafer kazandı (28 Cemâziyelevvel 13/30 Temmuz 634). Bo- zulup Fihl'e kaçan Bizans ordusunu tak- kip eden Hâlid, 28 Zilkade 13 (23 Ocak 635) tarihinde vuku bulan Fihl Savaşı'n- da da üstün geldi. Dimaşk'a sığınan Bi- zans ordusunun ardına düşerek şehri Receb 14'te (Eylül 635) fethetti. Fetihten bir yıl sonra Bizans ordusuyla Suriye'de son defa yapılan Yermük Savaşı'nı da ka- zandı (12 Receb 15/20 Ağustos 636). Bu sırada elden çıkan Dimaşk şehrini ikinci defa fethetti. Bu fetih esnasında yeni halife Hz. Ömer Hâlid'i azlederek yerine Ebû Ubeyde'yi başkumandanlığa tayin etti. Hâlid bundan sonra Humus, Hama, Şeyzer ve Kınnesrîn gibi şehirlerin fethi- ne Ebû Ubeyde'nin emri altında iştirak etti. Hâlid'in kabiliyetini, askerî dehasını takdir edip görüşlerine daima itibar eden Ebû Ubeyde fetihler esnasında onu ya- nından ayırmamış, öncü birliği kuman- danı olarak kendisinden faydalanmıştır. Hz. Ömer Hâlid'i bir rivayete göre Ebû Ubeyde'nin vefatından sonra (18/639), diğer bir rivayete göre ise 17 (638) yılın- da, ele geçirdiği ganimet mallarından bir kısmını şan ve şeref sahibi kimselere verdiği için azletmiştir. Ebû Ubeyde'nin vefatından sonra başka birinin emri altına girmeyen Hâlid b. Velîd ömrünün geri kalan yıllarını geçirdiği Humus'ta öldü. Kabri oradadır.

Hâlid b. Velîd'in hanımları ve çocuk- ları hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Hemen tamamı Suriye'deki veba sal- gınında ölmüş olan kırk kadar çocuğu ol- duğu rivayet edilir. Bunların en meşhu- ru birçok savaşa katılan Humus Valisi Abdurrahman'dır. Hâlid Hz. Peygam- ber'den on sekiz hadis rivayet etmiş- tir. Teyzesinin oğlu Abdullah b. Kays, Kays b. Ebû Hâzım, Mikdâd b. Ma'dî- kerib kendisinden hadis alanlar arasında bulunmaktadır. Ona nisbet edilen "mir- seb, edlak, kurtubî" adlı üç kılıç Topka- pı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilmek- tedir.

Hâlid b. Velîd'in Humus'taki camii ve türbesini gösteren XIX. yüzyıl sonlarına ait bir fotoğraf (İÜ Ktp., Albüm, nr. 904424)

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Megâzî", 44, 58, "Da'avât", 23, "Cizye", 11, "Ahkâm", 35, "Cihâd ve's-siyer", 7, 83, "Cenâ'iz", 4, 34; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 742-749, 755-769, 780-781, 812-813; III, 873-897, 989, 1025-1031, 1076-1078, ayrıca bk. İndeks; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 103-132, 361; II, 165 vd., 276-278, 349, 373-399, 400, 406-409, 428-431, 436-439, 442-445, 457-459, 526-527, 543-548, 592-594, ayrıca bk. İndeks; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 288-289, 339-340; II, 62-63, 128-130, 134-158, 168-169; III, 325, 488; IV, 252-259; VII, 394-398; VIII, 277-279; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 43; II, 769; a.mlf., *et-Târîh* (Zekkâr), I, 57, 100-103, 130-131; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevver*, I, 243-244; III, 825-826; Belâzûrî, *Fütûh* (Müneccid), s. 44-45, 73-75, 107, 113 vd., 117-119, 128-133, 136-138, 141-150, 154-158, 172-174, 204-205, 211, 224, 295-306, 418-419; Taberî, *Câmî'u'l-beyân* (Bulak), XXV, 39-41; a.mlf., *Târîh* (de Goeje), I, 1601-1604, 1610-1654, 1692 vd., 1702-1703, 1724-1729, 1731-1732, 1896-1897, 1903-1904, 1908 vd., 1927-1929, 1940-1944, 1952-1953, 1956-1957, 2016-2020, 2078-2079, 2107-2109, 2125-2128, 2144-2149, 2389-2390, ayrıca bk. İndeks.; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 428, 477; III, 1144; IV, 1909; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 93-95; IV, 400-401; V, 540; İbn Müsâ el-Kulâî, *el-Hilâfetü'r-râşide ve'l-buhtületü'l-hâlide fi hurrâbi'r-ridde* (nşr. Ahmed Ganîm), Kahire 1979, s. 27-73, 77-151; İbn Saïd el-Endelûsî, *Neşvetü'l-tarab fi târihi Câhiliyyeti'l-Arab* (nşr. Nusret Abdurrahman), Amman 1982, I, 356-357; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 238-262, 278-312, 315-322; V, 343-344; VII, 115; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 251-252; IV, 588; 97-99; M. J. de Goeje, *Mémoire sur la conquête de la Syrie*, Leiden 1900, s. 10-17, 24, 38-49, 58, 64-70, 109-113, 124; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Câhid), İstanbul 1926, V, 227-228; X, 300-301, 310, 314-316, 319-322, 339; A. Musil, *The Middle Euphrates*, New York 1927, s. 283-314; a.mlf., *Arabia Deserta*, New York 1927, s. 539-573; a.mlf., *Northern Nejd*, New York 1928, s. 221-224; Ebû Zeyd eş-Şelebî, *Seyfullâh Hâlid b. el-Velîd*, Kahire 1952; Ömer Rıza Kehhâle, *Seyfullâh Hâlid b. el-Velîd*, Dimaşk 1959; Sâdık İbrâhim Arcûn, *Hâlid b. el-Velîd*, Kahire 1387/1967; Ali el-Cündî, *Seyfullâh Hâlid b. el-Velîd*, Kahire 1968; Ağâ İbrâhim Ekrem, *Hâlid b. el-Velîd* (trc. İsmâil Keşmîrî), Kahire 1974; Yâsin Süveyd, *Me'ârikü Hâlid b. Velîd*, Beyrut 1975; Bessâm el-Aselî, *Hâlid b. el-Velîd*, Beyrut 1986; Ahmed Bek el-Lahhâm, *'Abkariyyetü Hâlid b. el-Velîd*, Cidde 1406/1986; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul 1992; Tâhâ el-Hâşimî, "Ma'reketü Ecnâdeyn", *MMİlr.*, sy. 2 (1952), s. 69-102; a.mlf., "Hâlid b. el-Velîd fi'l-İrâk", a.e., II/1 (1954), s. 57-90; IV/1 (1956), s. 46-83; a.mlf., "Seferü Hâlid b. el-Velîd mine'l-İrâk ile's-Şâm", *MMİADm.*, sy. 3 (1952), s. 394-407; sy. 4 (1952), s. 542-588; Khalil Athamina, "The Appointment and Dismissal of Khâlid b. al-Walid from the Supreme Command", *Arabica*, XLI/2, Leiden 1994, s. 253-272; K. V. Zetterstéen, "Hâlid", *IA*, V/1, s. 142-143; P. Groner, "Khâlid b. al-Walid", *EF* (Fr.), IV, 961-962.

MUSTAFA FAYDA

HÂLİD b. YEZİD el-KÂTİB

(خالد بن يزيد الكاتب)

(ö. 269/883)

Abbâsîler'in
tanınmış divan kâtibi ve şairlerinden.

Temim kabilesine mensuptur. Halife Mu'tasım-Billâh zamanında (833-842) vezir Fazl b. Mervân tarafından Dîvânü'l-ceyş kâtipliğine tayin edildi ve daha sonra vezir İbnü'z-Zeyyât'ın emriyle Dîvânü'l-atâ'da görevlendirildi.

Hâlid'in küçük yaşta şiir yazmaya başladığı, bu yıllarda bir gün meşhur şair Ebû Temmâm'ın kendini tanıtmadan, "Ey Huveylid (küçük Hâlid), 'Ve leylü'l-muhibbi bilâ âhir' mısraı sana mı ait?" deyip şiirin devamını istediği, Hâlid'in okuduğu iki beyit üzerine katırından inip, "Buna binmeye sen daha lâıksın" diyerek Hâlid'i bindirdiği rivayet edilir.

Hâlid, çok aç olduğu bir gün akşamla yatsı arası kapısının çalındığını, karşısına çıkan heybetli bir adamın ona bazı beyitlerini sorarak devamını okumasını istediğini, istenen beyitleri okuyunca adamın kendisine içi dolu bir kese takdim ettiğini, ancak tanımadığı bir kimsenin hediyesini kabul edemeyeceğini söyleyerek keseyi geri çevirdiğini, bunun üzerine karşısındaki şahsın kendisinin Halife Mehdi-Billâh'ın oğlu İbrâhim olduğunu söylediğini anlatır. İbrâhim kendisinden şiir söylemesini isteyince Hâlid şiirlerinin, Hz. Peygamber'in, "Muhakkak şiirde hikmet vardır" dediği türden olmayıp birtakım hezeyanlardan ibaret olduğunu, bunları onun huzurunda okuyamayacağını söylemiş, İbrâhim ona iltifat ederek, "Evlâdım şiirin hepsi ciddidir, ciddisi de hezeyanı da" dedikten sonra, "Diğer şairler yanağı güle benzettiler, sen ise gölü yanağa benzettin" anlamındaki beyti okuyarak Hâlid b. Yezid'in şairliğini takdir ettiğini belirtmiştir.

Hâlid b. Yezid Halife Me'mûn'un da (813-833) iltifatlarına mazhar olmuştur. Ahmed b. Sadaka el-Mugannî onun şiirlerini Me'mûn'un huzurunda okumuş, halife Hâlid'i ve şiiri okuyan Ahmed'i mükâfatlandırmıştır. Hâlid'in bir şiirinde geçen "surre men reâ" ifadesini çok beğenen vezir Fazl b. Mervân bunu Mu'tasım-Billâh'a söyleyince halife Hâlid'e 5000 dirhem bahşış vermiştir. Sâmerrâ şehrinin isminin, muhtemelen şehrin kurulduğu günlerde söylenen bu ifade-den geldiği rivayet edilmektedir (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XX, 275).

Hâlid bir câriyeye âşık olup akli dengesi bozulunca Dîvânü'l-atâ'daki görevine son verildi. Bu şekilde senelerce yaşayan Hâlid 269 (883) yılında Bağdat'ta vefat etti. İbnü'l-Cevzî ve İbn Tağrîberdî onun 262'de (875-76), Kütübî ise 270'te (883-84) öldüğünü söylemektedir.

Bir defada iki beyitten daha fazla şiir söylemeyen Hâlid, Halife Mu'tasım-Billâh'ın zaferleri şerefine uzun şiirler yazmak isteyip de başarılı olamayınca şair Di'bil tarafından hicvedilmiştir. Asıl başarıyı gazel tarzındaki şiirde gösteren Hâlid çok duygulu şiirler yazmıştır. Divanının bir nüshası Dimaşk'ta Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Şâbüstî, s. 15).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-su'arâ* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 404-405; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâ-nî*, XX, 274-287; XXII, 216-217, 517-518; Şâbüstî, *ed-Deyârât* (nşr. C. Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 15, 16, 19, 20, 116; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1389/1969, I, 444-445; II, 745, 894, 975; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 308-314; İbn Abdülber, *Behcetü'l-mecâlis*, II, 92-93; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V, 35-39; Yâkût, *Mu'cemmü'l-üdebe*, XI, 47-52; a.mlf., *Mu'cemmü'l-büldân*, V, 12; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 231; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 232-237; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, V, 33-34; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 401-402; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 36; Dâvûd-i Antâkî, *Tezyinü'l-esvâk*, Beyrut 1406/1986, I, 222-224; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebe*, II, 324-326; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 301; J. E. Bencheikh, "Khâlid b. Yazid al-Katib al-Tamimi", *EF* (Ing.), IV, 929.

MEHMET AYKAÇ

HÂLİD b. YEZİD b. MUÂVİYE

(خالد بن يزيد بن معاوية)

Ebû Hâşim Hâlid b. Yezid
b. Muâviye b. Ebî Süfyan el-Ümevî
(ö. 85/704 [?])İslâm toplumunda
ilk tercüme hareketini başlatan
ve kimya ilminin öncülerinden sayılan
Emevî emîri.

41-48 (661-668) yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Köklü bir aileden geldiği için kendisi ve kardeşleri Ömer b. Nuaym el-Ansî tarafından yetiştirildi. Ağabeyi II. Muâviye 64 (683) yılında veliaht tayin etmeden ölünce Câbiye'de yapılan toplantıda Hâlid hilâfete aday gösterildiyse de genç ve tecrübesiz olduğu için taraftar bulamadı ve hilâfeti Mervân b. Hakem'e kaptırdı. Böylece hilâfet makamı Süfyanîler'den Mervânîler'e geçmiş oluyordu. Mervân, öteki siyasî